

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΣΤΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

ΑΓ ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ

"Ασπασία· — Σαπφώ· — Μοιρώ· — Τελεσίλλα· —
Μύρτις· — Νοσσίς· — Ανύτη· — Πραξίλλα· —
Κορίνη· — Άναγαλλις· — Αρήτη· — Τπατία·
— Ελάρα· — Παμφίλα· — "Αννα Κομνηνή· —
Εύδοκία· — "Ηριννα.

Πρό τινος καιροῦ "φίλος μου, μ' ἔδειξε κατάλογον ἔκα-
τὸν τεσσαράκοντα καὶ ἐνὸς συγγραφέων πολυμαθῶν, οἵτι-
νες ἀπὸ φίλτρον πρὸς τὸ Θῆλυ φῦλον κινούμενοι, κατέ-
γραψαν εἰς βιβλίον ὅσα θαυμαστὰ ἡ γυναικεῖος εὐφύτα
ἔγέννησε. Πρῶτος ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ εὑρίσκεται ὁ
Βοκκάσιος καὶ τελευταῖος ὁ Γερμανὸς Οὐάλφιος, ἐκδότης
τῶν σωζομένων τῆς Σαπφοῦς, καὶ ὀκτὼ ἄλλων γυναικῶν
ποιητῶν μεταξὺ δὲ αὐτῶν μόλις κατὰ δυστυχίαν εὑρίσκε-
ται εἰς μόνος "Αγγλος.

Είναι τῷ δοντὶ περιέργος σπουδὴ τὸ νὰ ἐπεξέργασθῇ τις ὅστα γυναικεῖς ἔγραψαν κατὰ διαφόρους λαοὺς καὶ ἐποχὰς, νὰ εύρισκῃ εἰς τὴν Σαπφοῦς τὰ ποιήματα τὸ δραστήριον τοῦ πάθους καὶ τῆς εὐαισθησίας τὴν περίσσειαν τὴν ὅποιαν ἀπαντῶμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῆς Κυρίας Στάελ· καὶ νὰ διακρίνῃ ἐντὸς τῶν σωθέντων ἀποσπασμάτων τῶν γυναικείων συγγραφῶν, τὸ ἴδιαίτερον τοῦ γυναικείου φύλου ἥθος. Γάλλος τις συγγραφεὺς εἶπεν εὐφυῶς, ὅτι ἡ φράσις καὶ ἡ ἔννοια διαιροῦνται καὶ αὐτὰ εἰς θῆλυν καὶ ἄρρεν γένος, καὶ δὲν περιορίζεται ἡ διάκρισις τῶν γενῶν εἰς ὅστα πράγματα ἡ γραμματικὴ διέστειλεν.

Δὲν ἀμφισβητοῦμεν ὅτι ἡ γυναικείος εὐφυΐα στερεῖται ἀρχετύπου, ὅρμης καὶ ἵταμότητος, καὶ ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν ἔξαιρέσεων, ἀποκληροῦνται τῆς συντόνου εὐγλωττίας τοῦ Δημοσθένους, Τακίτου καὶ Σαικσπήρου διότι μακρὰ συλλογισμῶν ἀλληλουχίᾳ κουράζει τὴν γυναικείον φαντασίαν, τῆς ὅποιας τὰ πτερὰ τανυόμενα κομψῶς ὅταν εύρισκωνται εἰς μέτριον ὑψος, τήκονται ὅταν θελήσωσι νὰ πλησιάσωσι τὸν ἥλιον. Ἡ γυνὴ ἐκλέγουσα ἀντικείμενον τῆς ὀρέξεώς της, ποτὲ μὲν περικαλύπτει αὐτὸς μὲ πτερὰ ἀπαλὰ καὶ θωπευτικά· ποτὲ δὲ πετά περὶ αὐτὸς ἐρωτικῶς, ἔχουσα πράστερον καὶ γλυκύτερον πέταμα καὶ αὐτῆς τῆς περισερᾶς ἐπανέρχεται συχνὰ εἰς τὴν αὐτὴν ἰδέαν, τὴν ἀναπτύσσει εὐτυχῶς καὶ χαριέντως, παιίζουσα ἡ στενάζουσα ἐντὸς στενοῦ περιέχοντος· ἡ φυσική της εὐγλωττία ἐκρέει ἀπὸ τὴν εὐαισθησίαν της μᾶλλον παρὰ ἀπὸ τὸ πάθος· ἡ δὲ, φαντασία της διαχέει ἐπὶ τῶν εἰκόνων φῶς ἐξ ἵσου μοιραζόμενον, καὶ τερπνὸν μᾶλλον παρὰ λαμπρὸν καὶ φλογῶδες. Ἀγαπῶσα ἐκ φύσεως τὰ κοσμήματα καὶ τῆς γλώσσης τὴν παντοίαν χάριν, διακοσμεῖ τὴν φράσιν της μὲ τὴν αὐτὴν φιλαρέσκειαν μὲ τὴν ὅποιαν στολίζει καὶ τὴν εὐπάρυφον ἐνδυμασίαν της. Ἐξαιρουμένων γυναικῶν τινων οὐδετέρων κατὰ τὸ φῦλον, τῶν Δασιὲ καὶ Δουχατελὲ Dacier et Duchatelet, καμμία δὲν ἀπομακρύνεται τοῦ χαρακτῆρος τῆς γυναικείας φύσεως, καὶ οὐδένα λανθάνει ὅτι τὸ ἔργον των

εῖναι γυναίκειον. Ής ποιηταὶ θεωρούμεναι αἱ γυναῖκες σε-
ροῦνται ποικιλίας καὶ ἐκτάσεως, καὶ ὅμοιαι μὲ τοὺς αὐ-
λοὺς ἐκφέρουσαι φωνὴν κλαυθμηρὰν καὶ ἔμμουσον ἐκφρά-
ζουν μονοτόνως τὰς ἥδονάς καὶ τὰς θλίψεις τῶν· ἀλλ' ἡ
μονοτονία αὕτη εἶναι πλήρης χάριτος, ἔχουσα τὴν ωχρὰν
καὶ ἵσην λευκότητα τοῦ κρίνου, τὴν λάμψιν του καὶ πνέ-
ουσα τὰς εὐώδεις ἀποπνοίας του. Μελέαγρος ὁ ποιητὴς, ἐν
τινὶ ἐπιγράμματι, προτιθεμένῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνθολογίας,
Ζητεῖ ἐν ἄνθος ἀπὸ καθένα τῶν ποιητῶν, ρόδα ἀπὸ τὸν
Ἀνακρέοντα, δάφνην ἀπὸ τὸν Πίνδαρον, παρὰ τῆς ὥραιας
Ἀνύτης κρίνον, παρὰ τῆς Μοιροῦς κρίνον, παρὰ τῆς Νοσ-
τίδος κρίνον ἐπίσης· ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Μελέαγρος
ὑπὸ μόνην τὴν κρίνου μορφὴν ἔβλεπε τὴν ποιητικὴν
μούσαν τῶν γυναικῶν.

Μελεάγρου στέφανος.

Μοῦσα φίλα, τίνι τάνδε φέρεις πάγκαρπον ἀοιδάν;

*Η τίς δ τεῦξας ὑμνοθέταν στέφανον;

*Ἄνυστε μὲν Μελέαγρος ἀριζῆλῳ δὲ Διοκλεῖ

Μναρόσυνον ταύταν ἐξεπόνησε χάριν.

Πολλὰ μὲν ἐμπλέξας Ἀνύτης κρίνα, πολλὰ δὲ Μοιροῦς

Λείρια, καὶ Σαπφοῦς Βαιὰ μὲν, ἀλλὰ ρόδα.

Νάρκισσόν τε χορῶν Μελανιπίδου ἔγκυον ἔμνον,

Καὶ νέον οἰνάνθης κλῆμα Σιμωνίδεω.

Σὺν δ ἀναμίξ πλέξας μυρόπνουν εὐάνθεμον Ἱριν

Νοστίδος, ἡς δέλτοις κηρδὺν ἔτηξεν ἔρως.

Τῇ δ ἄμα καὶ σάμψυχον ἀφ' ἥδυπνόοιο Ριανοῦ.

Καὶ γλυκὺν Ἡρίνης παρθενόχρωτα κράκον,

Ἄλκαιόυτε λάληθρον ἐν ἀμνοπόλοις ὑάκινθοις,

Καὶ Σαμίου δάφνης κλέψανε μελαμπέταλον. κτλ.

*Η γυναικεῖος διάνοια ἀνεπτύχθη ὀλοσχερῶς εἰς τοὺς ἀρ-
τικοὺς λαοὺς, ἀφοῦ ἡσπάσθησαν τὸν χριστιανισμὸν, καὶ
ἵσχυσεν ἐπὶ τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ποίησιν, ἀφότου ἡ ἀ-
ειπάρθενος Μαρία κατέστη τὸ θεῖον σύμβολον τῆς μητρι-
κῆς στοργῆς καὶ τῆς παγκοσμίου ἀγάπης. Παρὰ τοῦς ἀρ-
χαῖοις λαοῖς, μόλις ἀπαντῷμεν ἀμυδρά τινα ἵχνη καὶ σπά-

νια παραδείγματα τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς εὐφυίας τῶν γυναικῶν περὶ τὴν μυθιστορίαν καὶ τὴν ποίησιν. Ἡ ἀγωγὴ τῶν γυναικῶν βραδεῖα καὶ ἐπίμοχθος κατ' ἀρχὰς βελτιοῦται καθημέραν, ἀλλὰ δὲν ἐτελειοποιήθη εἰσέτι διότι πολλοὺς αἰῶνας ἐδούλευσαν ἐκ τῆς ἀσθενείας των καὶ μόλις κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ κόσμου ἀπελευθερώθησαν.

Ἐν τῇ Ἑλλάδι, τῶν γυναικῶν ἡ κατάστασις ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς τὰς ὅποιας ἀπεσιώπησαν οἱ ιστορικοὶ καὶ ἴδιως ὁ καθηγητὴς Χερέν [a]. Πρὶν αἱ Ἀθῆναι δημομοκρατηθῶσιν αἱ γυναικες ἥσαν σύντροφοι καὶ ὅχι δοῦλαι τῶν συζύγων των· ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων ἐπίσης ἡ γυνὴ δὲν ἐδούλευεν, ἀλλ᾽ ἥτοι σύντροφος καὶ σύμβουλος τοῦ ἡρωος. Βλέπομεν εἰς τὸν Ὁμηρον, πιστὸν ζωγράφον τῶν ἀρχαίων ἔκεινων καὶ ἐπιλελησμένων ἥθων, τὴν Ἡραν ἐφάμιλλον τοῦ συζύγου της καὶ ἰσοδύναμον μὲν αὐτὸν, τὴν Ἀφροδίτην, τὴν Παλλάδα καὶ τὴν Θέμιδα ἵστοιμος μὲ τοὺς ἄλλους Θεοὺς, τὴν Ἀγαμήδην ἐπαγγελλομένην τὴν ἰατρικὴν καὶ ἰσόβαθμον οὖσαν μὲ τοὺς ἡρωας, καὶ αὐτὴν τὴν Ἐλένην, καίτοι ὑπεύθυνον, νὰ ἄρχῃ διὰ τῆς ὡραιότητος τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἱερέων καὶ αὐτῶν τῶν γερόντων.

Ἡ ἡρωϊκὴ τῆς κοινωνίας κατάστασις φαίνεται ὅτι ἐπισύρει τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόκλισιν πρὸς τὰς γυναικας· διότι εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, εἰς τὴν τάξιν τῶν ἵπποτῶν τοῦ μεταιώνος, μεταξὺ τῶν Κχατραέων, ἥτοι τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἰνδίας, τὰ αὐτὰ ἥθη. Ἡ Δαμαϊάντη εἶναι ἡρώϊσσα, καθὼς ἡ Γενεβιέβα τοῦ Βραβάντου· ἡ δὲ Πηνελόπη εἶναι μεγάθυμος καὶ σεβασμία γυνή. Ο πολεμιστὴς ἐπαπειλούμενος ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῶν μαχῶν ν' ἀποθάνη ἀπροσδοκήτως, ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν γυναικά του τὴν κυριαρχίαν τῆς μίκογενείας του, διότι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπρώτευε μετ' αὐτόν. Παρὰ αὐτοῖς ἡ γυνὴ δὲν εἶναι ἡ χαμερπής καὶ εὐπειθής δούλη ἀπὸ τὴν ὄποιαν ὁ κυνηγὸς, ὁ βουκόλος, ὁ γε-

a) Ηερεν συγγράψας πολλὰ συγγράμματα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἥθων τῆς ἀρχαιότητος.

ωργὸς καὶ ὁ ἀλιεὺς ζητοῦσι τροφὰς, ἀλλ' οὐχὶ συμβουλὰς, συνεχῆ θεραπείαν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν δύναμιν τῇ; ψυχῆς των. Οἱ Δωριεῖς διατηρήσαντες τὰ ἵχνη καὶ τὰ λείψανα τῆς ἡρωϊκῆς καταστάσεως πολυχρονίως, ἔδοσαν εἰς τὴν γυναικα ἐλευθερίαν ἐνεργείας, βαθμοῦ καὶ γνώμης αὐτονομίαν, τῶν ὅποιων τὴν ἀπεστέρησαν τὰ κοινωνικὰ πολιτεύματα, ἀπὸ τὴν Ἀσίαν μεταφερθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πίνδαρος ὅμιλεῖ περὶ γυναικῶν μετ' εὐλαβείας, διύτι ὥν ποιητὴς Δωριεὺς, καὶ ἐκφράζων τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἥθη αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, πιστεύει εἰς τὴν μεγαλεύσητα τοῦ κάλλους καὶ εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς γυναικός. Ἡ Θεσσαλία, ἡ Αἰολία, ὅλη ἡ ἀρκτώα Ἑλλὰς πολὺ ὕστερον μετὰ τὴν Ἀττικὴν ὑποταχθεῖσαι εἰς τὸ κράτος τῶν Ἰώνων, παρεχώρουν εἰς τὰς γυναικας δικαιώματα περιωρισμενα, ἔξασφαλίζοντα ὅμως τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Εἰς τὴν Σπάρτην ἥσαν δέσποινας καθ' ὅλην τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ἔκει μάλιστα ἔδοκίμασαν να ἔξαλείφωσι τὴν φυσικὴν ἀνισότητα τὴν διαστέλλονταν τὸ ἀδύνατον φῦλον τοῦ ἴσχυροῦ καὶ νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς ἀθλητὰς καὶ εἰς ἡρωας τὰς Λάκαινας. Ἡ Πολωνία ἥτις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νέου ἡμῶν πολιτισμοῦ διετήρησεν ἡρωϊκὰ καὶ ἱπποτικὰ ἥθη, κατατάττει εἰσέτι τὰς γυναικας εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, ἴσχυούσας καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα. Ὁ Ναπολέων ἔλεγεν εἰς τὸν Κύριον Δὲ Πρὰδ ἀποστέλλων αὐτὸν πρέσβυν εἰς τὴν Βαρσοβίαν “Πρὸ πάντων, Κύριε ἀρχιεπίσκοπε, θεράπευον τὰς γυναικας.”

“Οτε μετὰ τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν Ἰώνων, αἱ παλαιαὶ πελασγικαὶ συνήθειαι ἔξηλείφθησαν, καὶ ἡ ἀσιατικὴ δουλεία συμμιχθεῖσα μὲ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηνῶν προήγαγε τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην κοινωνίαν, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἥσαν βασιλεῖς, ἀντίζηλοι καὶ ἔχθροι πρὸς ἀλλήλους αἱ δὲ γυναικες δοῦλαι, τότε ἡ τύχη καὶ ἡ εὐφυΐα τοῦ ἀσθενοῦς φύλου παρήκμασαν καὶ αἱ γυναικες ἐβυθίσθησαν πάλιν εἰς τὸν ἴδιωτικὸν βίον, ἀπὸ τὸν ὅποιον δὲν ἔξηλθον πλέον.

Παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἀπώλεσαν τὸν γυναίκειον χαρακτῆρά των καὶ συναπωλέσαντες τὴν ἀγχίνουιαν καὶ τὴν ἀνύκην προστασίας καὶ ἐρείσματος, ἀπεστερήθησαν τῆς δυνάμεως των. Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις θεωροῦνται ὡς πρῶται τῶν δούλων, ἐπιφορτισμέναι τὴν οἰκιακὴν διοίκησιν, καὶ ἡναγκασμέναινὰ δίδωσιν ἀκριβῆ λογαριασμὸν εἰς τοὺς δεσπότας των. Ὁ Ἀριστοφάνης τὰς ὑβρισὲ δημοσίως, ὁ δὲ Εὐρυπίδης μετεχειρίσθη τὰ ἐλαττώματά των ὡς τὸ σύνηθες κείμενον τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων του. "Οσῳ πλέον ἐπέβαλλον εἰς αὐτὰς χρέη, τοσούτῳ περισσότερον τὰς ἔταπείνωνον, καὶ ἥλαττοῦντο ἡ νοητική των ἵκανότης καὶ ἡ ἡθικὴ ἐπιφρόνη των.

Τότε ἐν μέσῳ τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ἐγεννήθη ἀλλόκοτος ἀνωμαλία. Αἱ ἔταιραι, ἢτοι αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι δοῦλαι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὸ σκῆπτρον τῆς κομψότητος, τὸ ὅποιον αἱ τίμιαι γυναικες ἀφῆκαν νὰ πέσῃ. Εἰς αὐτὰς μόνας ἀνῆκεν ἡ καλλιέργεια τῶν τεχνῶν, ἡ χάρις τῆς σιχουργίας, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ψυχαγωγῶσι τοὺς πολιτικοὺς ἄνδρας ὅτε ἐσχόλαζον, καὶ νὰ μιγνύωσιν εἰς τοὺς σοβαροὺς λόγους τῶν φιλοσόφων, τὸ δὲ τῆς φαντασίας καὶ τὰ γοητεύματα τῆς ποιητικῆς, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας. Παράδοξος κλάσις γυναικῶν, ὁμοιάζουσα σχεδὸν μὲ τὰς ἱέρισσας τῆς ἡδονῆς τῶν Ἰνδιῶν, τὰς Μπαγγαδέρας. Αὐταὶ ἀφίνουσαι εἰς τὰς σώφρονας δεσποίνας τὴν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς ἀηδίας τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἐβασίλευον διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς χάριτος. "Ολ' οἱ παλαιοὶ συγγραφεῖς περιγράφοντες τὰς ἔταιρας μὲ ὡραῖα χρώματα ὡς περιλαμβανούσας τὴν νοητικὴν καὶ φυσικὴν τῆς ἐποχῆς των ὀραιότητα, καὶ τὴν Ἀσπασίαν ὡς τὸν λαμπρότερον τῦπον αὐτῶν, δὲν διέσωταν οὐδὲ ἐν ἀπόσπασμα ἐπίσημον, ἀναμφισβητήτως εἰς αὐτὰς ἀποδιδόμενον. Ὁ Ἀθήναιος συνέλεξεν ἔπη τινὰ λεγόμενα τῆς Ἀσπασίας, ἀλλ' οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ ἔγραψε ταῦτα. Ὁ Κικέρων διεφύλαξε μικρὸν διάλογον εἰς τὸ πεζὸν, ἀποδιδόμενον πάλιν εἰς αὐτήν.

Ο Πλούταρχος βεβαιώνει ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Περικλέους

ἥσαν πλήρεις φράσεων τῆς Ἀσπασίας. Ὁ Πλάτων, εἰς τὸν Μενέξενόν του, φέρει εἰς τὸ μέσον ὡς διαλεγομένην τὴν Ἀσπασίαν ὁ δὲ Πλούταρχος λέγων ὅτι ὁ Πλάτων ἐνέδυσε τὴν πραγματείαν ταύτην, μὲ τὸν κεστὸν τῆς φαντασίας του, ὅμολογεν ὅτι ἡ βάσις τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος καὶ τῆς διανοίας τοῦ Μενέξενου, θεμελιοῦται ἐπὶ τῶν ἥθικῶν καὶ αἰσθητικῶν θεωριῶν τὰς ὅποιας ἡ περίδοξος αὕτη ἔταιρα ἐδίδασκεν.

Ἀλλὰ πῶς νὰ κρίνῃ τις ἀπὸ γνωρίσματα ἀμυδρὰ καὶ ἔξιτηλα περὶ τῆς γυναικὸς ταύτης μέγα δυναμένης ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηνῶν; Ποίους θησαυροὺς δὲν ἔδιδέ τις ὡς ἀντάλλαγμα ἀρχαίου τινὸς χειρογράφου περιέχοντος πλήρη τὴν περιγραφὴν τῆς λαμπρᾶς ταύτης καὶ σπανίας διανοίας διανυγζούσης μεταξὺ Σωκράτους καὶ Περικλέους καὶ ἐμπνεούσης ἀμφοτέρους. Τί θαῦμα ἦτον τῷ ὅντι ἡ ἐκ Μιλήτου αὔτη ἔταιρα, βασιλεύοντα τοῦ βασιλέως τῆς Ἀττικῆς καὶ δεσπόζοντα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὅστις ἔδάμασε τὸν κυριάρχην τῆς Ἀγορᾶς λαὸν, φέρουσα αὐτὸν εἰς τὸ νὰ χωρίζῃ προθύμως τὴν νόμιμόν του σύζυγον ἐκ τοῦ ιδίου καταγομένην γένους, καὶ νὰ κινδυνεύῃ ἐκ τούτου ν' ἀπωλέσῃ τὴν περιουσίαν του· δίδουσα εἰς αὐτὸν πολιτικῆς μαθήματα, εἰς δὲ τὸν Σωκράτην εὐγλωττίας. Ὁ Περικλῆς ἄδακρυς ὅτε περιεκκλοῦτο ἀπὸ ἄλλα δυστυχήματα, μόνον διὰ τὴν Ἀσπασίαν ἔδάκρυσεν αὐτῆς τὸ μειδίαμα ἦτον εὐεργέτημα· αὐτὴ ἔδύνατο νὰ κηρύγγῃ πόλεμον ἢ νὰ συνάπτῃ εἰρήνην· αὐτῆς τὸ ἥθος καὶ τὸ κάλλος ἐχρητίμευεν ὡς τύπος τῆς ὡραιότητος, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πατρίδι τοῦ καλοῦ· παρ' αὐτῆς ὁ ποιητὴς ἔζήτει συμβουλὰς περὶ ποιήσεως καὶ ἡ ἐνάρετος γυνὴ ἐσυμβουλεύετο περὶ τῆς τέχνης τοῦ ἀρέσκειν· αὐτὴ περὶ τὸ φθινόπωρόν της, κατακυριεύσασα τὸν Λυσικλῆν ἀπαίδευτον καὶ βάναυσον ἄνθρωπον καὶ ἐγγίσασα διὰ τῆς μαγικῆς της ῥάβδου μόνον, μετέβαλε τὸν βοέμπορον τούτον εἰς ῥήτορα, καὶ ἐκ τῆς ἀγειοῦς αὐτῆς καὶ κτηνώδους φύσεως ἐδημιούργησε πολιτικήν τινα ἀξίαν. Ἡ Ἀσπασία ἐπλήθυνε τὰς λεπτὰς ἥδονὰς καὶ τὰς τρι-

ψίλους ἥδυπαθείας τῶν Ἀθηναίων οἵτινες ἦσαν οἱ ἐντελέστεροι περὶ τὰς ἥδονάς καὶ οἱ λεπτότεροι περὶ τὰς ἥδυπαθείας. Τί δὲν ἥθελεν αὕτη κατωρθώσει; Ἐὰν ἐγεννᾶτο εἰς Σπάρτην, ἥθελεν ὑποδούλώσει τοὺς βασιλεῖς, καθυποτάξει τοὺς γερουσιαστὰς, καταγοητεύσει τοὺς ἔφόρους καὶ ἥθελε καταλύσει τὸ δρακόντιον ἐκεῖνο πολίτευμα. Μεταξὺ τῶν Ἀθηδίων μόνη ἡ Ἀσπασία γενομένη περικλεής διὰ τὸν νοῦν της ὑμνήθη ἀπὸ τὴν ἴστορίαν, τὰ δὲ δνόματα τῶν ἄλλων ἔταιρων, αὕτινες πρὸ αὐτῆς ἢ μετ' αὐτὴν ἥκμασαν, ἐλησμονήσθησαν. Καμμία δὲ σύζυγος πολίτου^ν Ἐλληνος δὲν ἔξιτησε νὰ δοξασθῇ διὰ τῆς φιλολογίας. Ἀρχαῖος τις σχολιαστὴς ἀποδίδει, ἀγνοῶ διατί, τὴν ἐβδόμην συγγραφὴν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὴν θυγατέρα του, ἀλλ' ὁ μῦθος αὐτὸς μήτε ἀναιρέσεως χρήζει.

* 'Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν σχολιαστὰς ἀνεξετάστως, αἱ Ἐλληνίδες ποιηταὶ εἰσὶ παμπληθεῖς· ἀλλ' ἐάν τις αὐστηρῶς ἐπεξεργασθῇ τὰς γνώμας των, βλέπει ὡς σκιὰς ἔξαλειφομένας τὰς λεγομένας ποιήτριας. Ὁ ἐκ τοῦ Φερράρε Γεράλδι, ὁ Πρακβέλλ, καὶ ὅσοι ἀντέγραψαν αὐτοὺς, ἐπινοῦσιν Ἀγακλέα τινα, διαπρέψασαν ἐπὶ ποιῆσει ἀλλὰ τόνονομα Ἀγακλέα, εἶναι αἰτιατικὴ καὶ ἐπίθετον ἐφαρμοσθὲν εἰς κύριον δνομα ἀληθινοῦ τινὸς ποιητοῦ. Ἐν μόνον δνομα κύριον, Νοσίς, προφερόμενον καὶ ὄρθογραφούμενον διαφόρως ἐγέννησε διάφορα ἄτομα Νύστιν, Νώστιν, Νοῦστιν κτλ. ἀλλὰ μόνη ἡ Νοσίς πιστεύεται καὶ τιμᾶται ἀπὸ ἡμᾶς.

Παρομοίως τὸ συναξάριον τῶν καθολικῶν, τὸ ὅποιον αὐστηρῶς ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὸν Βαῖλλετ, ἀπαριθμεῖ πλῆθος ἀγίων, ἔξ ὧν οἱ μὲν δὲν ὑπῆρξαν ἀλλαχοῦ, εἰμὴ εἰς τὸ ἡμερολόγιον, οἱ δὲ ἐκανονίσθησαν ἄγιοι ἀπὸ σφάλματα ὄρθογραφίας καὶ ἀλλα πρὸς τούτοις δνόματα πόλεων ἢ ἐπαρχιῶν, παλαιῶν εἰδώλων, ποταμῶν ἢ δασῶν μεταμορφωθέντων εἰς ἀνθρώπους. Ὁπόσα τοιούτου εἴδους ἀπατηλὰ ἴστορήματα ἐν τῷ μέσῳ τῶν κλασικῶν ἀναμνήσεών μας! Ὁπόσοι ψευδεῖς ἄγιοι μεταξὺ τῶν ἀξιοσεβάστων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν! καὶ ὡπόσοι ψευδεῖς μεγάλοι ἀνδρες ἀναμέσον τῶν ἀληθῶν μεγαλοφυῶν!

Μεταξὺ τῶν ἐπὶ Αὐγούστου Ἐλλήνων, ἐκφραζόντων διὰ πενταμέτρων καὶ ἔξαμέτρων ἀναμνήσεις, εἰκίνας, ἐπιγράμματα καὶ εὐτραπελίας, Ἀντίπατρος ὁ Θετταλὸς ἐξιχούργησε κομψώς οὐχὶ τέλειον κατάλογον τῶν ἐβδομήκοντα ἐξ ἀντιποιουμένων ποιητικὸν ἀθλον, ἀλλὰ καταγράφην σύντομον περιέχουσαν τὰ ὄνόματα τῶν ἐνδοξοτέρων μεταξὺ αὐτῶν.

Ἀντιπάτρου Θεσσαλέως.

Τάς δε θεολογλώσσους Ἐλικῶν ἔθρεψε γυναικας
 "Υμνοις, καὶ Μακεδῶν Πιερίας σκόπελος,
 Προίξιλλαν, Μοιρὼ, Ἀνύτης στόμα, θῆλυν Ὁμηρον
 Λεσβάδων Σαπφῷ κόσμον εὐπλοκάμων,
 Ἡριωναν, Τελέσιλλαν Ἀγακλέα καὶ σὲ Κόριννα,
 Θοῦριν Ἀθηναῖς ἀσπίδα μελψαμένην,
 Νοστίδα θηλήγλωσσαν, ἵδε γλυκυαχέα Μύρτιν,
 Πάσας ἀενάων ἐργάτιδας σελίδων.
 Ἐγνέα μὲν Μούσας μέγας οὐρανός ἐννέα δ' αὐτὰς
 Γαῖα τέκων, θνατοῖς ἄρφιτον εὐφροσύνην.

Ἄπὸ τῆς Σαπφοῦς μέχρι τῆς Μοιροῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 610 πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τοῦ 280 τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, παρ ἡλθον τριακόσια τριάκοντα ἔτη. Ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι πολλαὶ γυναικες ἔγραψαν, ἀλλὰ μόλις δλίγαι σελίδες διετάθησαν. Ἡ πρώτη κατὰ τὸν χρόνον εἶναι καὶ ἡ ἀξιωτέρα θαυμασμοῦ, ἡ Σαπφώ. Ἄς διαμείνωμεν ἔμπροσθεν αὐτῆς τῆς περιέργου εἰκόνος, τὴν ὅποιανοι αἰώνες ἔξήλειψαν, χωρὶς νὰ ἀμαυρώσωσι τὴν λάμψιν τὴν ὅποιαν ἀκτινοβόλει. Ως γυνὴ, ως ποιήτρια καὶ ως παρανάλωμα τοῦ ἔρωτος, εἶναι πάσης προσοχῆς ἀξία.

Ἄς ἀπαλλάξωμεν πρῶτον τοῦτο περίφημον ὄνομα ἀπὸ ὅλα τὰ περιστοιχοῦντα πλάσματα. Ὁ ἔρως τοῦ Ἀνακρέοντος εἶναι μυθῶδες καὶ χρυσωμένον σύννεφον ἐφιπτάμενον ἐπὶ τὴν δόξαν τῶν ἀρχαίων, τὸ ὅποιον ἀναδεικνύει τὴν εἰκόνα των, πλὴν σκιαζει τὴν ἀλήθειαν καὶ θλίβει ὅσους περιπαθῶς φιλοῦσι την ἀρχαιότητα.

Μεταξὺ τοιούτων μύθων τάττομεν τὸν πόλεμον τοῦ Ἡσι-

όδου μὲ τὸν Ομηρον καὶ τὸν ἔρωτας τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος, ἐνῷ ὁ Ἡσίοδος ἐγεννήθη πολὺ ὕστερον τοῦ Ὁμήρου καὶ ὁ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενος διάλογος εἶναι ὑφασμα αἰνιγμάτων, γρίφων καὶ φλυαριῶν, γέννημα ῥήτορος τινὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, γεννηθέντος χίλια ἔτη μετὰ τὸν Ἡσίοδον ἄθλιον τῷ ὅντι πόνημα, ἀνάξιον ἐπικρίσεως.

Ο ποιητὴς Ἐρμησιάναξ φερόμενος ἀπὸ τὴν παιζούσαν καὶ μυθιστορικὴν φαντασίαν του, περιέγραψε τὸν Ἀνακρέοντα περικυκλωμένον ἀπὸ Λεσβίας κόρας, σεφανούμενον μὲ ἄνθη ἀπὸ τὴν Σαπφὼ καὶ συμπλέκοντα τὰ ἐλαφρὰ καὶ ἡδυπαθῆ του ἄσματα μὲ τὴν παθαινομένην φωνὴν τῆς Λεσβίου ποιητρίας. Τοῦτο τὸ πλάσμα εὐφυῶς ἴστορούμενον διὰ στίχων τινῶν, τὸν διόποιον ὁ Ἀθήναιος ἀναφέρει. [Βιβλ. 1, κεφ. 10.] ἐπιστεύθη καὶ ἔβλεπον ὅλοι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐαμπέλου Λέσβου τὴν Σαπφὼ περιφερομένην μὲ τὸν Ἀνακρέοντα. Ἄλλος τις ποιητὴς Χαμαιλέων ὁ Ἡράκλειος, ἀκολουθῶν κατ' ἵχνος τοῦ Ἐρμησιάνακτος τὴν μυθιστορίαν, ἐποίησε διάλογον ἔμμετρον μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν, περιεχόμενον εἰς τὰς περισσοτέρας ἐκδόσεις τοῦ Ἀνακρέοντος, πλὴν βεβαίως φεύδωνυμον.

Κατὰ δυσυχίαν ὅμως, καθ' ἣν ἐποχὴν βεβαιώνουν ὅτι ἔγινεν ἡ χαρίεσσα εὗτη ἐναλλαγὴ τῶν ποιητικῶν ἀσπασμῶν, ὁ μὲν Ἀνακρέων ἥτον τριετής, ἡ δὲ Σαπφὼ εὐρίσκετο δλίγον ἔνθεν τοῦ πεντηκοστοῦ τῆς ἡλικίας της, καθὼς θέλομεν τὸ ἀποδεῖξει.

Κατὰ τὸν Στράβωνα, τὸν Σουήδαν, τὸν Ἀθήναιον καὶ καθὼς μαρτυροῦσι τῆς Πάρου τὰ μάρμαρα, ἡ Σαπφὼ ἥκμαξε τὸ 610 Π. Χ. Περὶ δὲ τὸ 592, δλίγον καιρὸν πρὸ τοῦ θανάτου της ὑπῆγεν εἰς Σικελίαν, καὶ τριάκοντα σχεδὸν ἔτη μετὰ τὴν θαλασσοπλοΐαν τῆς Σαπφοῦς ὁ Ἀνακρέων ἐδοξάσθη [559 ἔτη Π. Χ.]. Περὶ τὸ 525 κατώκησεν εἰς Ἀθήνας προστατευόμενος ἀπὸ τὸν Ἰππαρχον ἀποθανόντα 514 Π. Χ. Λοιπὸν περὶ τὸ 592 ὁ Ἀνακρέων μόλις πρὸ τριῶν ἔτῶν ἐγεννήθη, ἥδε Σαπφὼ ἔδει ἥδη τριάκοντα ὀκτὼ ἡλίους. Συμβιβάστε τώρα, ὅπως θέλετε, τὰς δύω ἡμε-

ρομηνίας. Ὁ Ἐρμησιάναξ καὶ ὁ Χαμαιλέων ἀμφότεροι ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον μετὰ τρεῖς αἰώνας, ἐνέπαιξαν τοὺς εὐπίστους· ἀλλὰ τί σημαίνει παρὰ τοῖς "Ἐλλησὶ ποιηταῖς ἡ ἀληθεία, τὰ ἔπη δὲν ἥσαν εὐανθῆ; Δίφιλος ὁ κωμικὸς, σύγχρονος τοῦ Μενάνδρου, ἔφερεν ἐπὶ σκηνῆς τὴν Σαπφὼ καὶ περὶ αὐτὴν δύω ἑραστὰς, τὸν Ἀρχιλόχον ἀκμάσαντα πρὸ ὄγδοηκοντα ἑτῶν καὶ τὸν Ἰππώνακτα γεννηθέντα μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰώνα. Ὁπόσα ἥθελε μοχθήσει εὕπιστός τις σχολιαστὴς διὰ νὰ συμβιβάσῃ τοῦ Διφίλου τὰς κωμικὰς παρεκτροπὰς, ώς πρὸς τὸν χρόνον.

Δὲν ἀμφιβάλλεται ὅτι ὁ Ἀλκαῖος [ὑμνήσας τὸ φιλόπατρι καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν ἐνῷ ἥτον δραπέτης καὶ προδότης] ὑπῆρξε κατὰ τὴν αὐτὴν μὲ τὴν Σαπφὼ ἐποχήν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει τετράστιχον [τοῦ ὅποιου βεβαιώνει τὴν γνησιότητα] ἐνῷ ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ ἔπαινοι τοῦ ποιητοῦ ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τὴν ἀντίπαλον του. Ὁ Ἀλκαῖος λέγε, πρὸς τὴν Σαπφὼ, ὅτι στενάζει τρέμει καὶ δὲν τολμᾷ νὰ ὅμιλήσῃ· ἡ δὲ Σαπφὼ ἀπαντᾶ ὑπερηφάνως, διατί φοβεῖται ώς παιδίον, ἐὰν δὲν σκοπεύῃ νὰ εἰπῇ τι κακόν. Ἡ ἔννοια τοῦ διαλόγου τούτου εἶναι ἀσθενής πλὴν περίεργος, διὰ τὴν χάριν τῆς λέξεως, καὶ διότι δύω ἔνδοξα ὄνόματα εύρισκονται συνημμένα ἐν τῷ αὐτῷ.

Ἡ Σαπφὼ ἡράτο πεντηκονταετής, περιεφρόνησε τὸν Ἀλκαῖον καὶ περιεφρονήθη ἀπὸ τὸν Φάωνα· ἥτον ἄρα γε εὔμορφη; τοῦτο φιλονικεῖται. Κατὰ τὸν Ἀλκαῖον, Πλάτωνα, Ἰουλιανὸν, Πλούταρχον, Ἀθήναιον, Θεμίστιον, τὴν Ἀνναν Κομηνήν, Δημοχάρην τὸν ἐπιγραμματιστὴν καὶ τὸν ἴατρὸν Γαληνὸν ἥτον καλή· ὁ Ὁράτιος ζωγραίφζει αὐτὴν ώς ἀνδρογυναῖκα. Ὁ Ὁβίδιος ψέγει τὸ ἀνάστημα καὶ τὴν χροιὰν τοῦ προσώπου της. Μάξιμος δὲ Τύριος περιγράφει αὐτὴν γραίαν δυσειδῆ καὶ τὸ χείριστον ἐρωτόληπτον. Ὁ δὲ Πόπε πιστεύσας τοὺς κατηγόρους; τῆς Σαπφοῦς, ἔπεισε τοὺς νεωτέρους ἀναγνώστας ὅτι ἥτον περινουστάτη, ἐρωτομανής πλὴν κακίστη τὴν ὅψιν. Ὁ ψεκτικώτερος λοιπὸν τῆς Σαπφοῦς ζωγράφος εἶναι Ἀγγλος, δισχίλια ἔτη ἀπέχων αὐτῆς. Δι-

ατι νὰ πιστεύσῃ τις τὸν Ὁβίδιον ἔξακόσια ἔτη γεννηθέντα μετ' αὐτὴν καὶ τὸν Μάξιμον ἐλθόντα εἰς τὸν κόσμον μετὰ ἑκατονταετηρίδα; Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει δύω στίχους ἔξων δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι δὲν ἦτον ὡραία ἀλλ' οὐδεὶς σχολιαστὴς ἐπεκαλέσθη αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν. Ἡ Σαπφὼ ἐν αὐτοῖς ψέγουσα τὸ κάλλος ἔξυμνει τὸ ἥθικὸν καλὸν καὶ τὴν ἀρετήν. Ἀλλὰ τί ἐκ τούτου ἔξώγεται; "Ολ' αἱ μητέρες λέγουσι πρὸς τὰ τέκνα τῶν ἡ ἀληθὴς ὡραιότης εἶναι,, ἡ φρόνησις, τέκνον μου,, καὶ ἡ κυρία Σταῦλ στερουμένη φυσικῶν χαρίτων, ἐνθουσιωδῶς ἡγάπα τὴν καλλονὴν, καὶ ἡ Καρλόττε Κορδάτη (α) στολισμένη μὲν ἀγγελικὴν μορφὴν ἐφρόνει ως ἡ Σαπφὼ.

Εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποφασίσωμεν ἔαν, κατὰ τὴν Ὁβίδιον, ἦτον παχεῖα, μικρὰ καὶ λίαν μελαγχρινή· ἡ ἔαν, κατὰ τὸν Ἀλκαῖον, ἐμειδία θεσπεσίως καὶ εἰχεν ἐβενόχρουν κόμην· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἦτον μικρὰ καὶ μελαγχρινή. Ὁ Δημοχάρης πλέκει στεφάνους ἐγκωμιαστικοὺς τοὺς ὄποιούς τὸ κάλλος μόνον δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ.

Μεταξὺ τῶν νομισμάτων, λίθων καὶ προτομῶν εἰκονιζόντων τὴν Σαπφὼ, ἐν μόνον νόμισμα τὸ ὄποιον ὁ Wolf ἐδανείσθη ἀπὸ τοὺς Θησαυροὺς τοῦ Κρονοβίου, τὴν περιγράφει καθ' ἣν ἔννοιαν περὶ αὐτῆς ἐσχηματίσαμεν.

Τὸ ἀρρένωπὸν ἐκεῖνο καὶ τολμηρὸν σχῆμα τοῦ σώματος, ἡ θρασεία ἔξοχὴ τοῦ μετώπου ἐκφράζουν πάθος καὶ σφοδρύτητα νοός, τὰ χείλη παχέα μὲν ἀλλὰ καλῶς ἐσχηματισμένα καὶ ἔτοιμα νὰ τοξεύσωσι τὸ βέλος τῆς εὐγλωττίας· ἐκεῖνο τὸ ζωηρὸν καὶ ἀγοικτὸν ὅμμα, ἔξέχον καὶ ἐμψυχον ἀπό τινα ἀνέκφραστον ἐνέργειαν, εἰκονίζουσι τὴν Σαπφὼ προκισμένην μὲν ἀνδρικὴν ψυχὴν καὶ μὲν αἰσθήσεις ἀκαθέκτους, πλήρη μεγαλοφυΐας καὶ συμφορῶν, δυστυχημάτων καὶ κρότου καὶ δόξης δυστυχῶν ἐπι-

a) Κόρη περί φῆμος διόπτι ἐφύνευσε τὸν Marrast τὸν δυσειδέστερον τύραννον ἀφ' ὅσους ἡ δχλοκρατία τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐγενήσεν.

ζώσης μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τῶν ποιήσεών της. "Αντικρυφαύτης τῆς εἰκόνος ίστάμενός τις, παρακινεῖται νὰ κράξῃ, ώς ὁ Πλούταρχος, τοῦ ὅποίου οἱ λόγοι εἶναι δλίγον ἐξοιδημένοι. "γνωρίζω τὸν Ηφαίστον ὅθεν ἐξέφυγον φλογώδη νοήματα καὶ ὑμνοὶ ἔμπυροι."

'Εὰν ἦτον δὲ ἀληθὲς ὅτι αὐτὴ εἶχε τὰ μισητὰ ἐλαττώματα τὰ ὅποια τῇ ἀποδίδουσι δῷρεὰν, πιστευομένου του Μαξίμου Τυρίου, ἀπονέμοντος εἰς αὐτὴν κακοηθείας δμοίας μὲ τὰς ὅποιας οἱ αἰσχρολόγοι τῶν παλαιῶν ἀπέδιδον εἰς τὸν Σωκράτην καὶ τὸν ἐσυγχώρουν εὐκόλως, δὲν θέλομεν θαυμάσει διὰ τοῦτο· διότι ὑπάρχει εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τὴν ὅποιαν παρατηρούμεν μᾶλλον ὄρμὴ καὶ ζέσις, μᾶλλον δραστηριότης ἡδυπαθὴς, μᾶλλον ἀνδρικὴ θρασύτης καὶ ἔκδοσις εἰς τὰς ἥδονάς, ἥπερ χρηστοήθεια, ἐγκράτεια καὶ ἀγνότης. Καθὼς ὁ Βούρς, ὁ Βάϋρον, ὁ Λουκιανὸς, ὁ Τάσσος καὶ ὁ Ρουσώ; ἐνεπνεύσθη καὶ ἐξεμάνει ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ψυχικῶν συγκινήσεών της καὶ δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι αἱ ψυχικαὶ αὐταὶ συγκινήσεις εἶναι δλέθροι ὁδηγοί. Οθεν ἀς ἀπορρίψωμεν ὡς ψευδεῖς ὅλας τὰς εἰκόνας τῆς Σαπφούς, ἐκτὸς τῆς θαυμαστῆς τὴν ὅποιαν περιεγράψαμεν. "Ηθελεν ἀρμόζει ἐπίσης αὐτὴ ἡ εἰκὼν εἰς μίαν τῶν ἀνοσίων ἡρωϊστῶν τοῦ Βάϋρον ἢ τοῦ Αἰσχύλου, ως εἰκονίζει καὶ τὴν ἐρωμένην τοῦ Φάωνος. Αὐτὴ φέρει τὸν ἀνεξάλειπτον χαρακτῆρα τοῦ ὄργανισμοῦ ἐκείνου, ὅστις κατατρώγει τὴν ζωὴν καὶ παραδίδει τὴν γυναικαί εἰς ὅλην τὴν μανίαν τῶν παθῶν, καὶ εἰς ὅσας θλίψεις αὐτὰ συνεπισύρουσιν.

"Ω συννουσάτη καὶ φλογερὰ κόρη τῆς Λέσβου, εἰς τί συνίσταται ἡ δόξα σου; "Ἐκ τῶν ἐννέα βιβλίων, ὡδῶν καὶ ἄλλων πολυαρίθμων ποιήσεων, ὑμνων, ἐλεγείων καὶ ἐπιθαλαμωνί, τὰ ὅποια ἔθαύμαζον οἱ παλαιοί, ἄλλο δὲν ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς εἰμὴ λείψανα τινὰ κολοβωμένα, μόλις ἐκατὸν ἐξήκοντα στίχοι· ἀλλὰκάνεν μέρος αὐτῶν δὲν εἶναι ἀνάξιον τῆς μούσης σου. "Ο χυλὸς τῆς Σαπφικῆς ποιήσεως ἐνσταλάζει εἰσέτι εἰς αὐτὰ τὰ λείψανα, καὶ εἰς στίχον μεμονω-

μένον, ἢ εἰς δίστιχον εύρισκεις πάλιν τὴν ζέσιν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὴν δίψαν τῶν ἡδυνῶν, ἀπὸ τὰς ὅποιας ἐμεθύσκετο ἡ Σαπφώ.

Βλέπεις αὐτὴν καθημένην εἰς τὴν ἑστίαν τῶν φιλοσόφων, ὅτε ὁ ἑσπερινὸς ἀστὴρ λάμπει καὶ φέρει τὴν εὐθυμίαν τοῦ συμποσίου, τότε καὶ αὐτὴ συμμεριζομένη τὴν μέθην ἔκεινων καὶ συμμετέχουσα τῶν ὄργίων των γίνεται πρὸς καιρὸν θυιὰς λυσίκωμος. Αὐτὴ δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸν Βάιο-
χου τὰ εὐεργετήματα, ἀλλὰ καλοῦσα τὴν Ἀφροδίτην δει-
κνύει εἰς τὴν Θεάν, τὴν χρυσῆν κύλικα γέμουσαν νέ-
κταρος καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ διασπείρῃ εἰς αὐτὴν ῥό-
δα μὲ τὰ ὅποια ἐστεμένη θαυμάζει. ἔκεινα τὰ πορφυρὰ
φύλλα κολυμβῶντα ἐπὶ τῶν ἔτι πορφυροτέρων κυμάτων
τοῦ σπινθηρίζοντος ὑγροῦ καὶ τότε ψάλλει τὴν χαράν της,
τὴν εὐτυχίαν της καὶ τὴν παραφροσύνην της. Εὔρε ἐν ἀσμα-
βακχικὸν ἔξιον νὰ παραβληθῇ μὲ ἔκεινο τὸ τῆς Σαπφοῦς.

"Αλλην ἡμέραν ἀτενίζουσα τοὺς ὄφθαλμούς της εἰς τὸν
ἢλιον δύοντα, συλλογίζεται τὰς τρυφὰς τῆς νυκτὸς, τὰς ἐρω-
τικὰς ἀγρυπνίας, τὰ μακρὰ ὄργια τὰ ὅποια ἱκαταδέχεται νὰ
στολίζῃ διὰ τῆς παρουσίας της καὶ ἡ χαρά της βροντᾶ διὰ
λυρικῶν τόνων " χαῖρε ὠραῖε ἀστὴρ, χαῖρε σὺ ὁ λαμπρό-
τερος τῶν ἀστέρων, σὺ δίδεις τὰ πάντα εἰς τοὺς θηνητοὺς,
φέρεις τὴν εἰρήνην εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πρό-
βατον εἰς τὸ ποίμνιον, τὴν ποιμένισσαν εἰς τὸ οἰκημά της
καὶ τὰς ὥρας τῆς ἥδονῆς, χαῖρε! χαῖρε!"

Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀληθὴς λυρικὴ ποίησις· ὅλη πηγάζει ἀπὸ
ῶθησιν, αὐθόρμητον κίνησιν καὶ ἀπὸ πάθος· ἡ δὲ ἀπλότης
καὶ ἡ ζωηρὰ καὶ ἀφελὴς ὄρμὴ συνιστῶσι τὸ κάλλος της.
‘Ο Βούρνς καὶ ὁ Βεραγγέρος ἦνωσαν αὐτοὺς τοὺς χαρακτῆ-
ρας· ὅτι διεσώθη ἐκ τῆς Σαπφοῦς εἶναι λυρικώτατον, καὶ
φέρομεν εἰς μαρτυρίαν τὴν περίφημον ὡδὴν " φαίνεται μοι
,, κεῖνος ἵσος Θεοῖσι " κτλ. κακῶς μεταφρασθεῖσαν εἰς τὸ
τὸ Γαλλικὸν παρὰ τοῦ Βουαλὸ καὶ εἰς τὸ Ἀγγλικὸν παρὰ
τοῦ Φιλίπου, ἐν ᾧ ζωγραφίζονται εὐγλώττως καὶ μετ' ἀ-
κριβεστάτης ἀναλύσεως τὰ ἔξωτερικὰ τοῦ ἐρωτοσυμπτώ-

ματα. Διὰ τοῦτο δὲν θαυμάζω ὅτι εἰς ἰατρὸς, καθὼς ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει, ἀντιγράψας τὴν ὡδὴν ἐν τῷ βιβλίῳ του, τὴν κατέταξε μεταξὺ τῶν διαγνωστικῶν τοῦ ἔρωτος. Τῷ ὅντι οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀληθεστέρα ποίησις καὶ πώποτε δὲν ἴδον σελίδα ἔμμετρον ἢ πεζήν, πνέουσαν ἵσχυν λόγου πλέον σύντονον καὶ πλέον περιεκτικήν. Ὁφείλομεν λοιπὸν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Δογγῦνον διασώσαντα τὸ ἀρίτιμον τοῦτο τεμάχιον. Οταν βαρυνθῆς ἀναγνῶστα, ἀπὸ τὰς ψυχρὰς εἰκόνας, ἀπὸ τὰς ἀμόρφους περιγραφὰς καὶ ἀπὸ τὰς μωρὰς προσποιήσεις, ἐπάνελθε εἰς τῆς Σαπφοῦς τὴν ἀνάγνωσιν ἵδε πῶς ἐν αὐτῇ πάλλει, τρέμει καὶ φρίσσει ὁ ρύθμὸς τοῦ στίχου ἀδιακόπως τεμνομένου κανὲν ἐπίθετον, καμμία μεταφορὰ καὶ κανὲν κόσμημα δὲν εὑρίσκεται, ἀλλὰ μόνη ἡ φωνὴ τοῦ πάθους ἀκούεται.

ΠΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΑ ΕΡΩΜΕΝΗΝ.

Φαίνεται μοι κοινὸς ἵσος θεοῖσιν

Ἐμμεν ὀντὴρ, ὅστις ἐναντίος τοι

Ισδάνει, καὶ πλασίον ἄδν φωνᾶ-

Σαὶ σ' ὑπακούει,

Καὶ γελαῖς ἴμερόεν τό μοι 'μὰν

Καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτάσσειν.

Ως γὰρ εἴδω σε, βροχέως μὲ φωνᾶς

οὐδὲν ἔτ' ἵκει·

Ἄλλὰ καμμένη γλῶσσα ἔαγε, λέπτον δ'

Αὐτίκα χρῶ πῦρ ὑποδεδρύμακεν,

Οππάτεσσιν δ' οὐδὲν ὅρημι, βομβεῦ-

στν δ' ἀκοά μοι·

Καδδὸς ἴδρως ψύχρος χέεται, τρόμος δὲ

Πᾶσαν ἀγρεῖ χλωροτέρα δὲ ποίας

Ἐμμὶ τεθνάκην δὲ δλίγω πιδεῦσα,

φαίνομας ἄπνους.

Άλλὰ πᾶν τολματὸν, ἐπεὶ πένητα - - -

Αναγινώσκων τις τὴν ὡδὴν ταύτην, πιστεύει ὅτι ἡ Σαπφὼ ἐπήδησε τῷ ὅντι τὸν σκόπελον τῆς Λευκάδος, καταφεύγοντα εἰς τὸν Θάνατον, ὡς εἰς ἄσυλον ἐναντίον τῶν παθῶν της. Οἱ Αθήναιοι διέσωσεν, εἰς τοὺς δειπνοσοφιστάς του, ἀλλην
(ΤΟΜ. Γ'. ΦΥΛ. Δ.')

ωδὴν δλιγώτερον γνωσῆν, πλὴν ἐπίσης ἀξίαν σπουδῆς, συνταχθεῖσαν παρὰ τῆς Σαπφοῦς καθ' ὁν καιρὸν ὁ Φάων τὴν ἔγκατέλειψεν. Ὁ Βυρῶν καὶ ὁ Βούρνης ἐνεπνεύσθησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον περιστατικὸν

ΕΙΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ.

Ποικιλόθρον', ἀθάνατ', Λφροδίτα,
παῖ Διὺς, δόλοπλάκε, λίστομαί σε,
μή μ' ἄσαισι, μηδ' ἀνίσισι δάμνα,
πότνια, θῦμον*

*Ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἴ ποκα κάτερῶτα
Τᾶς ἐμᾶς αὐδᾶς ἀλοιστα πόλλην
Ἐκλυει, πατρὸς δὲ δόμον λιποῖσα,
Χρύσεον ἥλθες

"Ἄρμ' ὑποζεύξασα, κάλοις δέ σ' ἄγον
Ὥκεες στροῦθοι, περὶ γᾶς μελαινας
Πύκνα διωνύτες πτέρ' ἀπ' ὠρανῷ, αἰθέ-
ρος διὰ μέσσων"

Ἄλψ' ἀλλ' ἔξικοντο τοὺδ'. ὃ μάκαιρα,
Μειδιάσασ' ἀθαράτο προσώπω,
Ηρε' ἢ ττι γ' ἵν τὸ πέθονθα, κ' ὅ ττ
δή σε κάλημι,

Κ' ὅ ττι ἐμῷ μάλιστ' ἐθελω γενέσθαι
Μαινόλα Ιθρω, τίνα δ' αὐται πειθή-
Μι σαγήνεσσαν φιλότατα τίς σ', φ

Σαπφοῖ ίβρίζει;
Καὶ γάρ αἱ φεύγει, ταχέως διώξει
Ἄλ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει-
Ἄλ δὲ μὴ φιλεῖ, ταχίσι φιλάσσει

Η οὐ κεν ἐθέλλοις.

*Ἐλῶ' ἐμοὶ καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λίστον
Ἐκ μεριμνᾶν, ὅσσα δ' ἐμοὶ τελέσσαι
Θῦμος ἐμέφει, τέλεσν* τὸ ὑδ' αὐτὰ
Σύμμαχος ἐσσο.

Εἶχε δίκαιον λοιπὸν ὁ Ὄρατιος λέγων ὅτι ἡ φλογώδης ψυ-
χὴ τῆς Σαπφοῦς πνέει ἀκύμη καὶ σπινθηροβολεῖ ἀπὸ τὰς
χορδὰς τῆς λύρας· της.

Vivunt commissi calores
Eoliæ fidibus fruellæ.

Η ζωὴν τῆς ποιητρίας ἔθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ βωμὸν τῆς Θεᾶς τὴν ὅποιαν ἐπεκαλεῖτο, καὶ ἡ λῦσις ἥτον ἀξία τοῦ ἐμπαθεστάτου αὐτοῦ δράματος. Τίς δὲν γνωρίζει τὴν ἴστορίαν τοῦ ἀπίστου Φαῶνος καὶ τοῦ σκοπέλου τῆς Λευκάδος; Πλέων τὴν Ἱόνιον θάλασσαν βλέπει τις μακρόθεν, σκόπελον πολὺὸν καὶ γυμνὸν σχηματίζοντα τὴν ἄκραν τῆς ἀγίας Μαύρας· ἐκεῖ εὑρίσκεται τὸ ἄλμα τῶν ἑρώτων, ἐστία ἀπείρων τερπνῶν καὶ μυθιστορικῶν συμβεβηκότων, τὰ ὅποια δὲ Φώτιος συνέλεξεν εἰς τὰ κύματα τῆς Λευκάδος κατεποτίσθησαν πλείστες ἄνδρες παρὰ γυναικες, ἀλλὰ πρώτη ἡ Σαπφὼ μετεχειρίσθη τὸ ήρωϊκὸν αὐτὸν κατὰ τοῦ ἔρωτος φάρμακον.

'**Η** Σαπφὼ εἶχε φίλην τὴν ἀντίπαλόν της Ἡρινναν Λεσβίαν καὶ αὐτὴν, περίφημον ἀπὸ τὸ 18 τῆς ἡλικίας της ἔτος, διὰ τὰ ήρωϊκά της ἔπη, καὶ διὰ τὸν λακωνισμὸν τῆς ποιήσεώς της, παροειπῇ διὰ τοῦτο ὀνομαζομένην αὐτῆς δὲν σώζονται εἰμὴ μικρὰ τεμάχια παρὰ τοῖς γραμματικοῖς καὶ τοῖς σχολιασταῖς. Αποδίδεται αὐτῇ, κακή τις ὁδὴ 'Ρώμη ὀνομαζομένη, τὴν ὅποιαν ὁ Γρότιος θεωρεῖ ως ὕμνον εἰς τὴν ἀνδρείαν ἀλλ' ἡ φράσις καὶ ἡ ποίησις ἀποδεικνύουν ὅτι ἀνήκει εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν. 'Η Ανθολογία διασώζουσα τιὰ ἐπιγράμματά της τὴν παραβάλλει μὲ τὸν Ομηρον καὶ τὸν Πίνδαρον ὁ Σουΐδας τὴν ἐγκωμιάζει. Ταῦτα ἡ ἴστορία μαρτυρεῖ διότι τὸνομά της μόνον ἐσώθη καὶ οὐδὲν σχεδὸν ἔτερον.

Μετὰ ἑκατὸν ἔτη ἡ περιώνυμος Τέλεστίλλα ἐγεννήθη εἰς Ἀργος, ὅπου ὁ Παυσανίας ἐθεάθη τὸ ἄγαλμά της, τὸ ὄποιον εὑφυῶς περιγράφει. Εἴκονίζετο αὐτὴ ὅρθιος, ἔτοιμος νὰ καλύψῃ τὴν κεφαλήν της μὲ τὴν περικεφαλαίαν τὴν ὅποιαν ἐκράτει εἰς χειράς της καὶ τείνουσα τοὺς ὄφθαλμοὺς εἰς τὰ βιβλία τῶν ποιήσεών της, κείμενα εἰς τοὺς πόδας της. 'Η ἐφάμιλλος αὐτῇ τοῦ Τυρταίου δὲν ἦτο μόνον στιχουργὸς, ἀλλ' ἡρώϊσσα θεόπνευστος καὶ ἀρειμάγιος, καθὼς ἡ Jeanne d' Arc.

‘Ο Μουλλήρ καὶ ὁ Μιτφόρδ ματαίως ἀμφισβητοῦσι τὰ ἔργα της διότι ἀγαπῶντες αὐτὰ δὲν θέλομεν νὰ δυσπιστήσωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως των. Οταν ὁ ἄγριος Κλεομένης μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους του ἐσφαζε τοὺς Ἀργείους εἰς τὰς ὁδοὺς, ἡ Τελεσίλλα τότε παρώτρυνε τὰς γυναικες εἰς ἔκδικητιν καὶ οἱ φονεῖς ἐφυγαδεύθησαν ἀπὸ τὰς γυναικας, ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ἀπὸ τοὺς γέροντας. Οἱ λαοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωσι νὰ ἀτονίζεται ἡ ἴσχυς τοιούτων παραδόσεων. Οἱ Γερμανοὶ μόνοι ἐπέχουν πάντοτε, διότι διαφεύγει αὐτοὺς ἡ ἀλήθεια, ζητουμένη μὲ τόσην ἐπιμονὴν καὶ εἰς τοὺς βαθυτέρους τῆς πολυμαθείας των μυχούς. Άντοι φοβούμενοι μήπως φρονήσωσιν ὅτι ἄπαντες φρονοῦσιν, ἀποδέχονται ἀηθειας, ἀλλοκότους γνώμας καὶ ὑποστηρίζουσιν αὐτὰς διὰ τῆς μεταφυσικῆς συμμαχούσης μὲ τὴν πολυμάθειαν. Εἶναι ἀδικον τὰ νὰ δυσπιστῇ ὀλοτελῶς πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ’ ἐν τούτοις δὲν πρέπει ν’ ἀποδέχεται ἀφιλονεικήτως τὰς θεωρίας των.

‘Η Μύρτις καὶ ἡ Κορίννα συνδεδεμέναι μὲ τοῦ Πινδάρου τὴν ἱστορίαν, ἡ μὲν ὡς διδάξασα τὴν στιχουργίαν εἰς αὐτὸν, ἡ δὲ ὡς νικήσασα τὸν Θηβαῖον ποιητὴν, παρέλιπον εἰς ἡμᾶς μόνην τὴν δόξαν τοῦ δνόματός των. ‘Η Μύρτις φθονήσασα τὸν μαθητήν της, ὑπερέχοντα αὐτὴν κατὰ τὴν ποίησιν, ἔγραψε σατύρας τινὰς ἀπωλεσθείσας.

‘Η Κορίννα καλὴ τὴν ὄψιν, ενανθής τὴν φράσιν της καὶ μεταχειρίζομένη δεξιῶς τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον ἐπτάκις ἐνίκησε τὸν Πίνδαρον, ὁ δόποιος δυσανασχετῶν ἐπὶ τούτῳ. Σὺν ἐκάλει κατὰ τὸν Αἴλιανὸν τὴν ἀντίπαλον του καὶ τὴν καθύβρισεν εἰς τὸ ἔκτον τῶν Ολυμπίων του. Διατέξανίσανται οἱ σχολιασταὶ κατὰ τοῦ Πινδάρου, τῶν ποιητῶν ἡ φιλοτιμία δὲν εἶναι πάντοτε εὐερέθιστος καὶ ἀγρία; ‘Ο Βολταίρε ποιητὴς προσφιλής τῶν Βασιλέων, καὶ ἀντιπροσωπεύων τὸν δέκατον ὅγδοον αἰῶνα καὶ τὴν Γαλλίαν, δὲν ἔξετόξευτε τὴν αὐτὴν σχέδον ὑβριν κατὰ τῆς Κυρίας Δουχατελέ. ‘Αλλ’ ὁ Πίνδαρος, ὥφειλε νὰ μὴ λησμονήσῃ ὅτι ἡ Κορίννα μετὰ τῆς Μύρτιδος ὠδήγησαν τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ποιητικοῦ του σταδίου. ‘Η Μύρτις πρὸ πάντων,

ώς μαρτυροῦσιν ὁ Ἀθήναιος καὶ ὁ Πλούταρχος, ἐσυμβού-
λευεν αὐτὸν νὰ μὴ λησμονήσῃ τὸ ἔργον, τὸν μῦθον, τὴν
πρᾶξιν καὶ τὴν κυρίαν τοῦ ποιήματος ἔννοιαν. Φαίνεται
ὅτι δὲν ἥγαπα ἐπὶ ποιήσεως, μόνον λέξεις πολυκρότους καὶ
διθυραμβικὰς φωνασκίας.

Τρεῖς στίχοι καὶ μία παροιμία εἶναι δλη ἡ σωζομένη
ποιητικὴ περιουσία τῆς Πραξίλλας, Θυγατρὸς τοῦ Σικυώ-
νου. Αὐτὰ τὰ χαρίεντα τεράχια μαρτυροῦσιν ἰλαρὰν φαν-
τασίαν καὶ ὁ ἀναγινώσκων δὲν θαυμάζει ὅτι συνέγραψε,
ικαθὰ μανθάνομεν ἀπὸ τὸν Ἀθήναιον, κύκλους, βακχικὰ
καὶ σκολιὰ, τὰ δποῖα ἥσταν παρῳδία ἔννοίας ἄλλους τινὸς
ποιητοῦ. Οἱ Ἀστιατικοὶ, οἱ νεώτεροι Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰσπα-
νοὶ ἐγνώρισαν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ δύναται τις
νὰ γεμίσῃ πολλοὺς τόμους ἀπὸ ἵσπανικὰ ἄσμιτα glosses
ὄνοματά τοις, τὰ δποῖα δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ τὰ Ἑλληνικὰ
σκολιά. [α]

Ἐν δσφ καταβαίνομεν τὸν ῥοῦν τῶν χρόνων ἡ ποιητικὴ
ἰκμᾶς ἔξασθενεῖ καὶ ἄλλο δὲν εὑρίσκομεν τοῦ λοιποῦ, εἰμὴ ἐ-
πιγράμματα καὶ διστιχα. ¹Η Ἀνύτη καὶ ἡ Νόσσις λαμ-
πρύνονται μεταξὺ τῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, οἵτινες τρεῖς
αιῶνας πρὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατεῖχον τὸν αὐτὸν τόπον
εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸν δποῖον κατεῖχον εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ
στιχουργοὶ τῶν sonnets. ²Εχομεν πλέον τῶν εἴκοσι συγ-
γραφῶν τῆς Ἀνύτης, διακρινομένων ὅχι ὡς λέγει ὁ Ἀντί-
πατρος, ἀπὸ ὅμηρικὴν δύναμιν, ἀλλ' ἀπὸ γλυκείαν καὶ χα-
ρίεσσαν ἀπλότητα· μεταξὺ αὐτῶν, ἐπιγραφή τις ἐγχαραγ-
μένη εἰς τὴν εἰσοδον σπηλαίου καὶ συντεθεῖσα ἀπὸ τὴν
Ἀνύτην εἰς πενταμέτρους καὶ ἔξαμέτρους στίχους, φαίνεται
εὖς ἡμᾶς ἀξιοθαύμαστος.

“ Ξένε, ἀς ἐκτανθῶσι τὰ κεκμηκότα μέλη σου ὁδε. Γλυ-
κεῖς φυθιρισμοὶ δονοῦσι τὰ φύλλα, πηγὴ δροσερὰ βορβεῖ

α) ¹Ιδὲ τὴν λέξιν σκολιὸν εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Γαζῆ ἀναφέροντες
ἀπείρους γνώμας ἀρχαίων, διαφωνούσας πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἀγ-
γλοι συγγραφέως. σ. ρ.

ας τοὺς πόδας σου ἐν καιρῷ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας. Σβέσον τὴν δίφακ, ὡ δόδοιπόρε, καὶ γεύθητι τὴν ἀνάπαυσιν μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.” Νόστις ἡ ἐκ Λοκρίδος ἔξειχεν, ἀν πρέπη νὰ δώκωμεν πίστιν εἰς τὰ ἐγκάμια τοῦ Μελεάγρου, κατὰ τὸ ἐλεγειακὸν καὶ ἐρωτικὸν ὑφος. Ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ τὴν κρίνωμεν, εἰμὴ ἀπό τινα κακὰ ἐπιγράμματα ἐστερημένα ἄλατος, λάμψεως καὶ δυνάμεως, τὰ ὅποια ἡ ἀνθολογία φύρδην ἐπεσώρευσε μεταξὺ πολλῶν κομψῶν καὶ βλακωδῶν μωρολογημάτων. Ἡ Μοιρὼ γεννηθεῖσα εἰς τὸ Βυζάντιον ἔγραψε πολλὰ ἐπιγράμματα καὶ ἐν ἡρωϊκὸν ποίημα, Μνημοσύνην, ἔξαπωλεσθέν. Αὐτὴ ἐδοξάσθη ὅπωσοῦν ζῶσα καὶ ὁ νιός της, Ομηρος ὁ νέος, εἰς τῶν ἀστέρων τῆς τραγικῆς ἐκείνης πλειάδος, ἡ ὅποια σκιωδῶς ἐφώτισε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων, διεδέχθη καὶ παρέτεινε τὴν μητρικὴν δόξαν.

Ἡ γυναικείος τῶν Ἐλλήνων ποίησις καὶ ὁ πεζὸς λόγος διασωθέντες μέχρις ἡμῶν εἶναι μικρὸν πρᾶγμα. Ὁ Χριστίανος Οὐόλφιος ὡπλισμένος μὲ τὴν γερμανικὴν ὑπομονὴν, συνέλεξε τὸν πεζὸν λόγον τῶν γυναικῶν καὶ ἀφοῦ περιέλαβεν εἰς τὴν συλλογὴν του καὶ αὐτὰς τὰς διαθήκας καὶ δωρητήρια τῶν Βυζαντινῶν δεσποινῶν ὑπὲρ τῶν μοναστηρίων καὶ μοναχῶν, μόλις ἐμόρφωσε βιβλίον εἰς δύδοον, παραγεμισμένον ἀπὸ σημειώσεις, σχόλια καὶ διαφόρους γραφάς. Μολοντοῦτο πολλαὶ Ἐλληνίδες ἐπεζογράφησαν. Ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ Σουήδας ἐπαινοῦν Ἀνάγαλλιν τὴν Κερκυραίαν σχολιαστὴν, τὴν Κυρίαν Δασιὲ τῆς ἐποχῆς της. Ἡ ἐκ Κυρήνης Ἀρήτη, θυγάτηρ τοῦ Ἀριστίππου. διδάξασα τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ πατρός της σύστημα, ἔγραψε τέσσαρας τόμους καὶ κατήρτισεν ἑκατὸν δέκα μαθητὰς, ζήσασα ἐβδομήκοντα ὅκτω ἔτη.

Ἡ Ὑπατία γεννηθεῖσα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ δοξασθεῖσα ὅσον ἡ παρὰ Γάλλοις Κυρία Στάελ, εἶναι περισσοτέρας σπουδῆς ἀξία ἀπὸ τὴν Ἀρήτην καὶ Ἀνάγαλλιν. Γυνὴ πολυμαθὴς, ἀστρονόμος, γεωμέτρης, ποιητὴς καὶ θεολόγος, γρον πρὸς τούτοις νέα, ἐρασμία, εὐειδὴς καὶ γενναία, πέσα-

σα Ιῦμα τῆς εὐφυΐας, τῆς δόξης τῆς καὶ τοῦ Ἱρησκουτικοῦ μίσους, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ πλέον ἀμείλικτον τῶν παθῶν. Τῆς Ἀλεξανδρείας ὁ κλῆρος ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν ἄγιον Κύριλλον, ἄνδρα λίαν εὐφυῆ πλὴν κάκιστον, κατεστασίασε τὸν ὄχλον δὲ ὅποιος τὴν κατεκερμάτισεν, ἐν φέντος τῆς ἐκκλησίας ὡμίλει περὶ ἀρετῆς καὶ φιλοσοφίας· τὰ δὲ μέλη τῆς ἑσύρθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀπὸ Ἰηριομόρφους ἀνθρώπους.

Τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ἱερὸν ἔταστήριον κατέκαυσε τὰ συγγράμματα τῆς Ἄπατίας.⁷ Οσα δὲ διέμειναν ἐκ τῶν λοιπῶν συγγραφέων γυναικῶν, δὲν εἶναι γνήσια. Γυναῖκες τινὲς ὀπαδὸι τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Φωτίου ἀνέλυσαν τῶν διδασκάλων τῶν τὰς ἀρχάς. Διεσώθη τεμάχιον ἄχαρι τῆς Πυθαγορείου Ἐλάρης, γραφούσης κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Δωρικῆς γλώσσης· μικρὸν κεφάλαιον τῆς Περικτυόνης ἐπιλεγομένης ἡ γυνὴ λόγος περὶ ἐγκρατείας γυναικῶν ἀπὸ τὴν Φύντιδα· καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Φύλλιν τῆς Μιάς, περὶ ἐκλογῆς τροφοῦ. Ἡ φράσις τῶν συγγραφῶν τούτων εἶναι γλυκεῖα καὶ χαρίεσσα, ἀλλ’ εἶναι ἀμφίβολος ἡ γνησιότης των. Ο Βένστλεϋ ἀνακαλύπτων ἀδιακόπως τὸ ψευδώνυμον τῶν συγγραμμάτων, ἀπεκλήρωσε τὴν Περικτυώνην καὶ τὴν Μύρτιν τῆς δόξης τῶν σωζομένων αὐτῶν συγγραφῶν.

Ἐθεωρήθη πρὸς τούτοις ὡς ψευδώνυμος, ἐπιστολή τις τῆς Ἄπατίας εἰς τὸν Κύριλλον. Τρεῖς αἰῶνας πρὸ αὐτῆς, ἡ ἔξ Επιδαύρου Παμφίλα, σύζυγος ἐνὸς τῶν τότε πολυμαθῶν, συνέλεξεν εἰς τριάκοντα τρία βιβλία, ὅσα ποιητικὰ καὶ πεζὰ τεμάχια ἔπεσαν εἰς χειράς της· ἡ ἐκλογή τῆς δὲν ἦτον εὐτυχής διότι κατεχώρει εἰς τὴν συλλογήν της πᾶν τὸ προστυχόν. Ο πατριάρχης Φώτιος εὑρίσκει τὴν σύγχισιν ταύτην νόστιμον· ὁ δὲ Διογένης Λαέρτιος διεφύλαξε τινὰ τῶν ἐπιγραμμάτων, αἰνιγμάτων καὶ γρίφων, τὰ δόποια ἐντὸς τῆς ἐκγυκλοπαιδείας τῆς ἐπεσώρευσεν· ἐκ τούτων κρίνομεν, ὅτι ἡ Παμφίλα ἦτον ἀληθὴς φιλολογικὸς ῥακοσυλλέκτης.

⁸ Εἰδεκα αἰῶνας μετὰ Χριστὸν, ἡ βασιλόπαις Κομνηνὴ

ὑπεραιρομένη ἐπὶ εὐγενείᾳ, κάλλει καὶ μαθήσει ηθελησε νὰ δοξασθῇ καὶ ὡς ἱστορική. Τῆς Ἀννης Κομνηνῆς ἡ Ἀλεξιὰς εἶναι τὸ μόνον σύγγραμμα γυναικὸς Ἑλληνίδος διασωθὲν ὀλόκληρον· ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία λέγει ὁ Βοικὸς Μαρβίλλε [α] εἶναι δύσκολος, διότι τὸ ἥμισυ μέρος τῶν ἱστορικῶν τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι ἄξιον ἀναγνώσεως. Τοῦ Ζωναρᾶ, τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν λοιπῶν ἡ μετριότης ἀναδεικνύει τὸν λόγον τῆς Κομνηνῆς· ἀλλὰ παράβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ Θουκυδίδην, καὶ θέλεις ἵδη ὅπόσον δυσάρεστος εἶναι ἡ πολύπονος καὶ σχολαστικὴ ἐπιτήδευσις· δὲν εὑρίσκει τις οὐδαμοῦ ἀπλότητα, μήτε διύγησιν χωρὶς φυμύθιον καὶ ἡ ἱστορία πνίγεται ἀπὸ τὰ κοσμήματα τοῦ λόγου καὶ ἀπὸ τὴν μακρὰν περιστροφὴν τῆς μεταφορᾶς. Ἀλλ’ ἡ Κομνηνὴ ἔξεφράζετο ἐνίοτε μὲ βάρβαρον παρρήσιαν. Δυσαρεστηθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὸ ἄνανδρον τοῦ συζύγου της, ἔψεξεν αὐτὸν τόσον ἀφελῶς καὶ ἀπροκαλύπτως, ὥστε ἐρυθριῶμεν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς λέξεις. [β]

‘Ο Οὐάλτερ Σκότ ἔξεικόντεν ἐν τῇ τελευταίᾳ του μυθιστορίᾳ [γ] τὴν Κομνηνὴν ὡς ματαιόδοξον, οἰηματίαν, διδαχθεῖσαν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Ἀσιατικῶν σοφιστῶν καὶ συμπλέκουσαν τὴν λεπτότητα τῶν θεολόγων Ἑλλήνων μὲ τὴν μεταφορικὴν καὶ πομπώδη εὐγλωττίαν τῶν Ἀσιατικῶν. Αὐτὴ ἀντιπροσωπεύει τὸ Βυζάντιον πολύλογον, ἀργὸν, ἄγονον καὶ ἀσχολούμενον εἰς οὐτιδανὰ πράγματα· διὸ τοῦτο διὰ νὰ ἐκφράσῃ, τὸ ἥμισυ μέρος ἰδέας τυὸς, ἐκτείνει εἰς τρεῖς ὄλοκλήρους σελίδας τὰς γυγαντιαὶς ἔκεινας περιόδους. Εἶναι περιέργον νὰ παραβάλῃ τις, τὰ κολοβώμένα τῆς Σαπφοῦς τεμάχια, μὲ τὰ πολύλογα χρονικὰ τῆς Κομνηνῆς διατηρηθέντα ὄλοκληρα ἀπὸ τὸν διότροπον χρόνον. Τί διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν θέσιν, τὰ ἥθη, τὰς ἰδέας, τὴν φράσιν τῶν δύο τούτων διμογλώσσων γυναικῶν. Ἀναγινώσκων

α) Ἰστορικὰ καὶ φιλολογικὰ σύμμικτα τόμ. Γ' σ, 56.

β) Χρονικὰ τοῦ Νικήτα β. Γ.'

γ) Le comte de Paris.

τις τῆς Σαπφοῦς τὴν ποίησιν, φαντάζεται αὐτὴν ἡμίγυμνον, ἀνθοστεφῆ, μὲ χιτῶνα κυματινόμενον, περικυκλωμένην ἀπὸ νέας καὶ νέους μεθύοντας ἀπὸ τὴν δόξαν της, καὶ ψάλλοντας τὰς ὡδάς της· τὴν δὲ, μαλθακῶς ἔξαπλωμένην ἐπὶ πορφυροχρόου κλίνης, περιτριγυρισμένην ἀπὸ εὐνούχους, δούλους καὶ θεραπαινίδας, ὑπαγορεύουσαν τὰς φράσεις της εἰς γραφέα γονυκλιτοῦντα. Ή αὐτὴ ἀντίθεσις ἀναφαίνεται πρὸς τὴν φράσιν· τῆς μὲν ἡ Μοῦσα εἶναι τὸ πάθος· τῆς δὲ ἡ ῥήτορικὴ καὶ ἡ φιλαντία· τῆς μὲν ἡ φράσις ἐκφράζει ζωσαν τινὰ καὶ διαυγὴν ἔννοιαν· ἡ δὲ κατατυραννεῖ τόσον τὴν ἴδεαν μὲ τὰς λέξεις, ὥστε καταπνίγεται ἡ ἔννοια ἀπὸ τὴν ἄπειρον πληθύνν αὐτῶν· ἡ μὲν ἀκμάσασα ἐπὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας δεικνύει τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς περιωπήν· ἡ δὲ ἐμφαίνει τοῦ φιλολογικοῦ γήρατος τὴν ἐσχατιάν.

Δύῳ ἄλλᾳ Βυζάντιαι, Εὔδοκία σύζυγος τοῦ Θεοδώρου καὶ Εὔδοκία ἡ νεωτέρα ὑπανδρευθεῖσα τὸν Κωνσταντίνον Δούκαν καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Ρωμανὸν Διογενῆ, ἔγραψαν ἡ μὲν χριστιανικὰς ποιήσεις ἀνουσίους· ἡ δὲ γελοίαν τινὰ συλλογὴν ἐπιγραφομένην πρασιὰν ἵων. Αὕτη περιέχει 1028 κεφάλαια τὰ ὅποια ἐδημοσίευσε μὲν ὁ Βιλλούαζόν, ἄλλα δὲν ἐλαμπρύνθη διὰ τούτο ἡ φιλολογία· τῶν γλωσσαρίων οἱ ἐκδόται ἐμάζωξαν ἵσως λέξεις τινὰς Βυζαντινὰς, ἢ κομμάτια λησμονηθέντων ἐθίμων, ἄλλ' ὁ ἀναγνώστης θέλει ἐκτιμήσει τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ συγγράμματος, ἀναγινώσκων τὰς ἐπιγραφὰς τινῶν κεφαλαίων.

Πῶς ἡ Ἀθηνᾶ ἐγέννησε τὸν Δράκοντα.

Ο Βάκχος ἥτον ἀνδρόγυνος ἡ ἐρμαφρόδιτος.

Ο Ομηρος ἥτον Αἴγυπτιος περὶ τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ Ιανάτου του κτλ.

Εἰς τοιαύτην παιδαριώδη κατάστασιν ἐπεσαν αἱ νοητικαὶ ἀσχολίαι.

Τελευταῖον ἐπὶ Ἀνδρονίκου, Εἰρήνη ἡ τοῦ Θεοδώρου, μεγάλου λογοθέτου τοῦ Κρατους, ἡσχολήθη περὶ ποιήσεως, φιλοσοφίας καὶ μεταφυσικῆς. ὁ Νικηφόρος Γρηγόριος κατα-

χυρίσας ἢ μᾶλλον ἐνταφιάσας ἐντὸς τοῦ συγγράμματός του, ἐν τεμάχιον τῶν μελετῶν τῆς Εἰρήνης, παραβάλλει αὐτὴν μὲ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Πυθαγόραν. “Ο νοῦς της, λέγει αὐτὸς, ἔχεε κύματα φωτὸς εἰς τὰ σκοτεινότερα ζητήματα καὶ ἡ φράσις της ἥτον ἀττικὴ καὶ ἀγνή ὡς ἡ τῶν Ἀθίδων αὐτῶν.” “Ο ἀναγνώσης θέλει κρίνει περὶ τοῦ ἀττικισμοῦ καὶ τῆς ἀγνότητος τὴν ὁποίαν ὁ Νικηφόρος ἀπέδωκεν εἰς τὴν πανυπερσέβαστος διμιλεῖν πρὸς τὸν πατέρα της σύννουν καὶ λυπημένον. ” “Ισως θέλει φανῆ πρὸς ὑμᾶς δεῦγμα ἀκαίρου,, τόλμης καὶ νεανικῆς ἀτοπίας, τολμῶ εἰπεῖν παιδικῆς ἀ-, φοβίας, ὡς πάτερ μου, ἐὰν ἔφηβος κόρη διμιλήσῃ πρὸς τὸν,, γονέα της μετὰ παρρήσιας, ἐὰν αὐτὴ τῆς ὁποίας ἡ γλῶσσα μόδις ἐλάλησεν, ἀτενίζῃ ὅμμα ἀναιδὲς εἰς τὸν ”Ολυμπὸν της γνωμίας σας, τοῦ λόγου ἡ παραλυσία καὶ ὁ ἀτενισμὸς τῶν ὄφθαλμῶν σας, ἀποκαλύπτουν ὅτι τὸ ζενίθ τῆς θλίψης ψεως εἶναι εἰς τὴν ψυχήν σας· καὶ ὅτι ἡ ἀκρόπολις τῆς καρδίας σας ἐκυριεύθη ἀπὸ λύπην [α] . . . .” καὶ οὕτως ἀκολουθεῖ εἰς τρεῖς σελίδας, γεμούστας μεταφορῶν ἀτελειώτων καὶ ἀνοήτως συνυφασμένων ἐὰν αἱ βυζάντιαι μετεχειρίζοντο τοιαύτην φράσιν ἐντὸς τῆς οἰκίας των, οἱ παπέρες, οἱ σύζυγοι καὶ οἱ υἱοί των ἥσαν τῷ ὅντι ἀξιοδάκρυτοι.

‘Ἀλλ’ ἐν τούτοις τὰ γελοῖα ταῦτα καὶ ἔξοιδημένα τεμάχια χαρακτηρίζουσι τὴν ἐποχὴν καθ’ ἣν συνετάχθησαν, καὶ εἴναι τῷ ὅντι λυπηρὸν, διατί καθ’ ὅλας τὰς ἐποχὰς, καὶ παρ’ ὅλοις τοῖς ἔθνεσιν, αἱ γυναῖκες δὲν κατέθεσαν τὰς ἐνθυμήσεις των καὶ τὰς παρατηρήσεις των εἰς βιβλίον ἡ δὲν ἔγραψαν ἀπομνημονεύματα.

“Απειραι ἔννοιαι λεπταὶ, καὶ μύριοι ἰδεῶν ὑποχρωματισμοὶ ἄγνωστοι τώρα πρὸς ἡμᾶς, ἥθελον διωτηρηθῆ καὶ διαιωνισθῆ δὶ αὐτοῦ τοῦ τρόπου διότι τῷ ὅντι ἡ ἴστορία δὲν ἔτελειοποιήθη, καὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἤρξατο ἐξ ὀλοκλήρου νὰ ἀναπτύσσεται, παρὰ ἀφ’ ὅτου αἱ γυναῖκες ἀπηλευθερώθησαν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Πρὸ αὐτοῦ δὲν ἐτόλμων ήταν

ἔλθωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ νὰ ἐπιδείξωσι τὴν μεγαλοφυῖ-
αν των, εἴμη ἔὰν συγχρόνως ἐκήρυττον καθὼς ἡ Σαπφὼ καὶ
ἡ Ἀσπασία, ὅτι περιφρονοῦσι τὴν αἰδὼ καὶ μόνην τὴν ἡ-
δονὴν πρεσβεύουσιν. Ἡ Σαπφὼ ἔὰν ἔζη ἐντὸς νεωτέρας
κοινωνίας, ἀντὶ ἐπῶν τινων ἐρωτομανῶν σκορπισθέντων
ἐντὸς τοῦ ναυαγίου τῶν αἰώνων, ἥθελε γράψῃ λεπτομερῶς
τὴν ἐνδόμυχον ἴστορίαν τῆς ἐμπαθοῦς ζωῆς της· ἥθελε ζω-
γραφίσει ἐντὸς πίνακός τυνος, τοὺς συγχρόνους της καὶ τὸν
έαυτόν της· καὶ τίς δὲν ἥθελε διατηρήσει τὴν περιγραφὴν
ταύτην, ἔὰν ἡδύνατο νὰ τὴν ἀρπάσῃ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς
ἀρχαιότητος; τίς δὲν ἥθελε δώκῃ ὡς ἀντάλλαγμα, ὅλας
τὰς σημειώσεις, ὅλα· τὰ σχόλια καὶ ὅλας τὰς ἀνθολογίας
καὶ συλλογὰς ἐπιγραμμάτων; Ἐὰν ἐδυνάμεθα νὰ εὕρωμεν
τῆς Ἀσπασίας τὰς ἔξομολογήσεις ἢ τῆς Κορίννας τὸ ἡμε-
ρολόγιον, ἥθέλαμεν στερηθῆ χωρὶς θλίψιν τοὺς λόγους τοῦ
Ισοκράτους καὶ τὰς ὄπτασίας τοῦ Ἡρακλείτου περὶ δη-
μιουργίας κόσμου.

[Edinburg Review]

A.